

In de leer over eer bij Curaçaose jongens

Mogelijkheden voor verdieping van het begrip ‘eengerelateerd geweld’

Janine Janssen & Marion van San

Inleiding

Uit recente cijfers blijkt dat bij het Landelijk Expertise Centrum Eer Gerelateerd Geweld (LEC EGG)¹ jaarlijks circa vijfhonderd zaken worden voorgelegd. In ongeveer de helft daarvan gaat het om bedreigingen. Rond de 3% kent een dodelijke afloop. De meeste zaken die het LEC EGG onder ogen krijgt, spelen zich af in een Turkse, Marokkaanse of Irakese context.² Ziet dit specialistische centrum van de politie dan geen enkele zaak die enig verband houdt met Zuid-Amerika in ruime zin of het Caribische gebied en de Antillen in het bijzonder? Dat is niet helemaal waar: in de loop der jaren is er een aantal zaken geweest waarbij Zuid-Amerikanen, Surinamers van Hindoestaanse komaf en Antillianen betrokken zijn. Dat er weinig Antilliaanse eerzaken bij het LEC EGG binnenkomen, wil echter nog niet zeggen dat die niet voorkomen. Het is mogelijk dat dergelijke zaken aan de aandacht van de politie ontsnappen of dat in bij de politie bekend geworden casuïstiek het eermotief bij Antillianen niet goed wordt herkend.

Dat eermotieven bij Antilliaanse zaken niet goed worden herkend, is goed voorstelbaar. Ten behoeve van het beleid is een werkdefinitie van eengerelateerd geweld ontwikkeld: ‘Onder eengerelateerd geweld wordt elke vorm van geestelijk of lichamelijk geweld verstaan, gepleegd in reactie op een (dreiging van) schending van de eer van de man of vrouw en daarmee van zijn of haar familie waarvan de buitenwereld op de hoogte is of dreigt te raken.’³ Ten gevolge van deze definitie is in het overheidsbeleid een sterke nadruk komen te liggen op zaken met een eercomponent in familiale kring en casuïstiek waarbij zedelijke normen in het geding zijn. Frappant is echter dat we in de criminologische literatuur tal van voorbeelden vinden van de rol van eercodes in de wereld van de criminaliteit. Denk in dit verband bijvoorbeeld aan de klassieke studie van Blok over de Bokkerijders of aan het werk van Van de Port over criminele afrekeningen in

- 1 Sinds 2008 ondersteunt het Landelijk Expertise Centrum Eer Gerelateerd Geweld (LEC EGG) eenheden – voorheen regiokorpsen – bij complexe zaken waarbij een eermotief wordt vermoed. De eenheid in kwestie blijft verantwoordelijk voor de behandeling van de zaak, maar het LEC EGG kan met praktische raad en daad de eenheid terzijde staan door bijvoorbeeld te helpen met het opstellen van een verhoorplan of het vinden van een geschikte deskundige die zijn licht kan laten schijnen over bepaalde culturele aspecten in een zaak.
- 2 J. Janssen & R. Sanberg, *Uniformiteit in cijfers. Mogelijke eerzaken in 2010, 2011 en 2012*, Den Haag: LEC EGG 2013.
- 3 H. Ferwerda & I. van Leiden, *Eerwraak of eengerelateerd geweld? Naar een werkdefinitie*, Arnhem: Advies- en Onderzoeksgroep Beke 2005.

Nederland.⁴ Met name in de laatste studie wordt uitgebreid ingegaan op betrokkenheid van Antillianen. Ook verscheen er een bundel over het aan eer gerelateerde begrip 'respect' – *rèspèt* – in relatie tot criminaliteit.⁵ Zouden we eorzaken in familieverband bij Antillianen wellicht over het hoofd zien, omdat de neiging bestaat eercodes in deze gemeenschap te koppelen aan delinquente groepen? In dit artikel staan wij stil bij dit soort vragen. In de eerste paragraaf gaan we nog wat uitgebreider in op de vraag waarom aandacht voor Antillianen relevant is voor verder inzicht in de problematiek rond eergegerelateerd geweld. In de tweede paragraaf zoomen we specifiek in op jonge mannen uit kansarme milieus op Curaçao en hun ideeën over eer. Tot slot volgen enkele suggesties voor verder onderzoek.

Kansarme Antillianen

Eenzijdige benadering

Aangezien het niet op voorhand is uitgesloten dat eergegerelateerd geweld zich ook bij Antillianen voordoet, rijst de vraag hoe die eercodes, die onder bepaalde omstandigheden gewelddadige vormen van eigenrichting zouden rechtvaardigen, er in de praktijk uitzien. Dit is om verschillende redenen een belangrijke vraag. In onderzoeksrapportages van het LEC EGG⁶ is meerdere malen aangegeven dat in het publieke debat en in onderzoeken over de relatie tussen eer en geweld een zeer zwaar accent ligt op casuïstiek uit Turkije of het Midden-Oosten,⁷ dat er vrij

4 A. Blok, *De Bokkerijders. Roversbenden en geheime genootschappen in de Landen van Overmaas (1730-1744)*, Amsterdam: Prometheus, 1993; M. van de Port, *Geliquideerd. Criminele afrekeningen in Nederland*, Amsterdam: Meulenhoff, 2001.

5 A.B. Hoogenboom & L.J.J. Rogier (red.), *Rèspèt. 61 essays over criminaliteit op Curaçao en St. Maarten*, Universiteit van de Nederlandse Antillen 1999.

6 J. Janssen, *Je eer of je leven? Een verkenning van eorzaken voor politieambtenaren en andere professionals in de veiligheidszorg*, Den Haag: Stapel & De Koning 2008; J. Janssen & R. Sanberg, *Mogelijke eorzaken nader bekeken. Een onderzoek naar casuïstiek uit 2006, Deelrapport 3*, Den Haag: Ministerie van Binnenlandse Zaken en Koninkrijksrelaties, Ministerie van Justitie, Programmabureau Eergegerelateerd Geweld & LEC EGG 2010.

7 Zie bijv. C. van Eck, *Door bloed gezuiverd. Eerwraak bij Turken in Nederland*, Amsterdam: Bert Bakker 2001; R. Ermers, *Eer en eerwraak. Definitie en analyse*, Amsterdam: Bulaq 2007.

weinig aandacht is voor andere dan culturele verklaringen⁸ en dat sterk de neiging bestaat om eorzaken vooral te begrijpen als geweld van mannen tegen vrouwen, zonder daarbij dieper in te gaan op vrouwelijk ouderschap en slachtofferschap onder mannen.⁹ Het begrip wordt dus in belangrijke mate eenzijdig benaderd.

Andere (dan) culturele achtergronden van geweld

Bestudering van Antilliaanse casuïstiek zou in ieder geval licht kunnen werpen op het functioneren van eercodes in een andere dan Turkse of Midden-Oosterse context, en eventuele verschillen en overeenkomsten tussen culturele betekenissen van eer aan het licht kunnen brengen. Daarnaast zou aandacht voor groepen met geheel verschillende culturele achtergronden ook iets kunnen leren over de reikwijdte van de culturele verklaring. Want is het nou daadwerkelijk zo dat 'de cultuur' het ontstaan en voortbestaan van eergeweld volledig verklaart? Zouden ook niet andere factoren een rol kunnen spelen? Wellicht ontstaan nieuwe inzichten wanneer eens in een andere groep, zoals de Antillianen, onderzoek wordt gedaan naar eeropvattingen.

Andere dan culturele verklaringen

De meeste zaken die bij de politie binnenkomen waarbij een eermotief vermoed wordt, zijn bedreigingen. In het geval van bedreigingen zijn verschillende scenario's denkbaar: dreigende woorden kunnen wel of niet in daden worden omgezet. Hoewel het interessant is om na te denken over de vraag waarom bedreigingen niet worden geconcretiseerd, bieden de informanten uit verschillende onderzoeken van Van San onder Curaçaose jongens een interessant inkijkje in de ontwikkeling van een gewelddadig scenario: zij hebben het immers niet bij woorden

- 8 Met verwijzing naar die culturele context wordt frequent geattendeerd op complexe genderverhoudingen in het algemeen en de positie van vrouwen en meisjes in het bijzonder (bijv. J. Simsek, *Alle ogen op haar gericht. Eerwraak. Traditioneel geweld tegen Turkse vrouwen en meisjes. Een handleiding voor hulpverleners*, Utrecht: IOT 2002; L. Terpstra & A. van Dijke, *Buitengesloten. Meiden vertellen over hun worsteling met familie-eer. Tien portretten*, Amsterdam: Uitgeverij SWP 2006; R. van der Zee, *Eerwraak in Nederland*, Antwerpen/Amsterdam: Houtekiet 2006). Daarnaast komt de factor cultuur aan bod in studies met betrekking tot het culturele verweer in het Nederlandse rechtstelsel (zie o.a. M. Bovens, 'Cultuur als verweer', in: F. Bovenkerk, M. Komen & Y. Yeşilgöz (red.), *Multiculturaliteit in de strafrechtspleging*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2003, p. 137-150; M. Siesling, *Multiculturaliteit en verdediging in strafzaken. Een onderzoek naar de manieren waarop in het Nederlandse strafrecht ruimte wordt geboden voor het verwerken van de culturele achtergrond van de verdachte*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2006; M. Siesling & J.M. ten Voorde, *Verdediging in culturele strafzaken*, Den Haag: Sdu Uitgevers 2009; J.M. ten Voorde, *Cultuur als verweer. Een grondslagen-theoretische studie naar de ruimte en grenzen van culturele diversiteit in enige leerstukken van materieel strafrecht*, Nijmegen: Ars Aequi Libri 2007).
- 9 J. Janssen, 'Discussie. Over culturele en andere achtergronden van eergelateerd geweld', *Tijdschrift voor Criminologie* 2007, 4, p. 400-406; J. Janssen & R. Sanberg, 'Als de nood aan de man komt. Slachtofferschap van mannen bij eergelateerd geweld', *Justitiële Verkenningen* 2013, 5, p. 61-80.

alleen gelaten.¹⁰ Aangezien in de interviews met de Curaçaose jongens en mannen uit deze onderzoeken de concrete afwikkeling van gewelddadige incidenten, het scenario, uitgebreid aan bod komt, is het de moeite waard om na te gaan in hoeverre deze vraaggesprekken een licht werpen op de vraag hoe emoties en culturele achtergronden op elkaar inwerken bij het ontstaan van geweld.¹¹

Een meer genuanceerd perspectief op gender

De Curaçaose voorbeelden zijn verder de moeite waard omdat hierin frequent de visie van mannen aan bod komt. Hoewel in kringen van beleid en onderzoek vaak wordt geroepen dat er bij bestudering van eerzaken aandacht moet zijn voor genderrollen, wordt dat in de praktijk dikwijls gereduceerd tot uitsluitend aandacht voor slachtofferschap van vrouwen en in zeer beperkte mate van mannen.¹² Mannen worden vooral neergezet als plegers van geweld. Problematisch daarbij is dat relatief weinig aandacht wordt besteed aan de ideeën, gevoelens en emoties van die mannelijke geweldplegers. Curaçaose casuïstiek zou hier interessante inzichten kunnen bieden.

Curaçaoënaars over eer

Problematische achtergronden

Van de groep Curaçaose geweldplegers waar Van San eerder onderzoek naar deed, is bekend dat zij uit omstandigheden afkomstig zijn die weinig rooskleurig zijn. In hun leven is vaak een heleboel misgegaan. Ze groeien op in gezinnen waar er sprake is van armoede, geweld of andere problemen, wonen in buurten waar drughandel en andere vormen van criminaliteit aan de orde van de dag zijn, en vallen meestal vroegtijdig uit op school, waardoor zij weinig perspectieven hebben op de arbeidsmarkt. Een leven in de criminaliteit is voor deze jongens vaak de enige optie.

Bovendien blijkt dat deze jongens veelal opgroeien in gezinnen waar de moeder er bij de opvoeding van haar kinderen, zowel emotioneel als materieel, vaak alleen voor staat. De meeste volwassen mannen uit deze groepen, hoe diep ze ook in de drughandel zitten, slagen er namelijk niet in om op regelmatige basis hun gezin te onderhouden. Dat heeft te maken met het feit dat zij het niet voor mekaar krijgen om een weg voor opwaartse mobiliteit te vinden binnen de handel en zij daarnaast in veel gevallen niet één maar verschillende gezinnen te onderhouden hebben. De vrouwen blijven dus, wat hun inkomen betreft, voor een belangrijk deel op zichzelf aangewezen.

10 M. van San, *Stelen en steken. Delinquent gedrag van Curaçaose jongens in Nederland*, Amsterdam: Het Spinhuis 1998; M. van San, J. de Boom & A. van Wijk, *Verslaafd aan een flitsende levensstijl. Criminaliteit van Antilliaanse Rotterdammers*, Rotterdam: Gemeente Rotterdam 2007; M. van San, *De aantrekkingskracht van 'gevaarlijke' mannen*, Den Haag: Boom Juridische uitgevers 2010.

11 Vanaf nu hebben we het niet meer over Antillianen maar over Curaçaoënaars, omdat de informanten van Van San allemaal, zonder uitzondering, daar vandaan kwamen.

12 Janssen & Sanberg 2013.

Het belang van eer

In gemeenschappen waar eenieder zijn eigen kansloosheid weerspiegeld ziet in de ander, is het in stand houden van het eergevoel vaak het enige wat rest om zich van anderen te onderscheiden. Deze jonge mannen hebben namelijk in de meeste gevallen geen diploma of een betaalde baan op basis waarvan zij respect kunnen afdwingen binnen hun gemeenschap.¹³ Het enige wat hen rest is om op straat te bewijzen dat zij hun mannetje kunnen staan en dat zij niet over zich heen laten lopen. Op die manier kunnen zij zich van anderen, die in dezelfde penibele situatie zitten, onderscheiden en laten zien dat zij mannen van eer zijn. En dat is wat deze jonge mannen eigenlijk voortdurend doen. Briziño, een 30-jarige man die bij het verlaten van een discotheek door een man met een gouden ketting in het gezicht wordt geslagen terwijl er heel veel getuigen waren, kón in zijn eigen optiek niet veel anders dan zijn belager neerschieten. 'Ik moest het gewoon doen', zegt hij. 'Ik kan niet zomaar over me heen laten lopen. Ik ben vrij klein en niemand loopt over me heen, zeker niet omdat ik gewoon naar jou heb gekeken.'

Bedreigd of beledigd worden zijn twee van de belangrijkste redenen waarom jongens uit deze groepen met geweld reageren. Het zou namelijk van weinig eergevoel getuigen als zij dat niet zouden doen. Beledigd en bedreigd worden de jongens trouwens in hun eigen optiek nogal snel. Het feit dat iemand hen aankijkt of net iets te lang aankijkt of op een in hun ogen verkeerde manier aankijkt, wordt vaak al gepercipieerd als een belediging of een bedreiging. Als antwoord daarop steek je 'gewoon', zo zeggen deze jongens.

Bedreigingen en beledigingen hebben niet alleen betrekking op hun eigen persoon, maar ook op gezinsleden. In deze gezinnen, waar meestal een vaderfiguur ontbreekt, nemen de jongens namelijk al vroeg in hun leven de rol van beschermer van het gezin op zich, en het met geweld verdedigen van familieleden hoort daarbij. Zo steekt Casimiro, een 17-jarige jongen, een leeftijdsgenoot in zijn nek die Casimiro's moeder bedreigd had: hij zou haar huis in brand steken. De jongens met wie is gesproken, zijn het over één ding namelijk eens: als anderen over hun moeder praten in negatieve zin, zouden ze niets waard zijn als ze daarop niet zouden reageren. Niks is hen zo dierbaar als hun moeder, die dien je volgens de meesten te allen tijde te beschermen. 'Want', zo zegt Charlie, 'als je wordt geboren, wordt je navelstreng afgeknipt, maar die navelstreng blijft toch altijd tussen moeder en kind.'

En wanneer de jongens op straat onder vrienden vertoeven en een van hen wordt aangevallen door een buitenstaander, dan, zo zeggen ze zelf – al dan niet met expliciete verwijzing naar woorden als 'eer' en 'eergevoel' –, zou het van weinig eergevoel getuigen als zij niet voor hun vrienden zouden opkomen. De 17-jarige Romeo heeft, jong als hij is, een man omgebracht met een mes omdat hij Romeo's vriend op straat heeft geslagen nadat die de banden van de auto van de man lek had gestoken. 'En ja, ik blijf niet staan terwijl die andere slaat weet je', zegt Romeo. 'Een andere jongen was er ook bij en die had een mes bij zich. Maar hij deed ook niks. Dus ik heb het gedaan.'

13 E.E. Anderson, *Code of the street. Decency, violence and the moral life of the inner city*, New York: W.W. Norton & Company 1999.

De manier waarop de jongens uit deze circuits praten, laat zien hoe vanzelfsprekend het voor hen is om te reageren met geweld wanneer hun eer in het geding is. Die vanzelfsprekendheid blijkt dan ook uit het feit dat zij het meestal niet hebben over steken, maar over *gewoon* steken. In sommige situaties (onder andere wanneer zichzelf of hun naasten gevaar lopen) wordt van een man immers vereist dat hij zijn fysieke weerbaarheid demonstreert en wordt reageren met geweld bijna als een plicht gezien. Er zijn overigens wel duidelijke regels aan het gebruik van geweld verbonden. Zo is geweld tegen een slachtoffer dat veel zwakker is dan zichzelf niet geoorloofd. Men hecht er zozeer aan het geweld op een voorgeschreven, formele wijze uit te voeren dat afwijkingen ervan resulteren in diskwalificatie.¹⁴ Hoewel de jongens het voortdurend hebben over het feit dat iemand anders hen bedreigt of beledigd heeft en zij enkel uit zelfverdediging handelden, blijkt dat zij bepaalde bedreigende situaties niet afwachten maar deze zelf opzoeken om te bewijzen dat zij risico's durven nemen. Je bent immers pas een volwaardig lid van de groep als je bereid bent je leven op het spel te zetten. Hoewel sommigen wel eens hun angst uiten over de gevolgen van bepaalde gewelddadige confrontaties, weerhoudt dit de meesten er niet van om agressief te reageren wanneer de situatie het 'vereist'.¹⁵

Mannelijkheid en de rol van moeders

De verhalen die de jongens vertellen, verschaffen inzicht in de redenen waarom zij het reageren met geweld als geoorloofd achten, maar om er achter te komen hoe het komt dat een deel van de jongens ook de daad bij het woord voegt is meer inzicht in hun achtergronden nodig. Een manier van interpretatie die nauw samenhangt met hun achtergronden wordt gevormd door theorieën die betrekking hebben op eer- en mannelijkheidsconcepten.

De vraag is ten eerste waarom veel van de jongens het zo vanzelfsprekend achten dat ze zich met geweld moeten verdedigen tegen eventuele dreiging. Uit hun levensverhalen blijkt dat zij vaak van jongs af aan met mesjes op zak lopen en dat steken vaak begint als een spel dat op latere leeftijd nogal eens kan ontaarden in gevechten met leeftijdsgenoten. Zoals we reeds eerder opmerkten, is het opmerkelijk dat de minste of geringste aanleiding – bijvoorbeeld wanneer iemand hen, naar eigen zeggen, 'te' lang aankijkt of 'stoer doet' – meestal wordt geïnterpreteerd als een belediging of bedreiging. Pitt-Rivers wijst erop dat elke fysieke belediging tot schande leidt, wat een situatie creëert waarin de eer van de beledigde of bedreigde persoon in het geding is en vraagt om 'genoegdoening'.¹⁶ Beledigingen worden namelijk als dermate krenkend en kwetsend ervaren dat alleen door gebruik van fysiek geweld de geschonden eer hersteld kan worden, zoals Blok laat zien.¹⁷ De behoefte om op beledigingen en bedreigingen te reageren wordt

14 A. Blok, 'Zinloos en zinvol geweld', in: H. Franke, N. Wilterdink & C. Brinkgreve (red.), *Alledaags en ongewoon geweld*, Groningen: Wolters-Noordhoff 1991, p. 196.

15 M. van San, 'Het mes als verlengstuk van de arm. Legitimeringen van "steken" bij Curaçaose jongens in Nederland', *Amsterdams Sociologisch Tijdschrift* 1996, 3, p. 462.

16 J. Pitt-Rivers, 'Honour and social status', in: J.G. Peristiany (red.), *Honour and shame. The values of the Mediterranean society*, Chicago: The University of Chicago Press 1966, p. 21-77.

17 17 A. Blok, 'Eer en de fysieke persoon', *Tijdschrift voor Sociale Geschiedenis* 1980, 18, p. 211-229.

bovendien des te dwingender wanneer de vernedering werd geobserveerd door omstanders en de reputatie van degene die bedreigd of beledigd wordt of zich als zodanig voelt hierdoor op het spel komt te staan, zoals het voorbeeld van Briziño liet zien.¹⁸

De jongens uit het onderzoek van Van San bevinden zich zonder uitzondering in een sociaal en economisch marginale positie. Zij die in het verleden geweld hebben gepleegd, hebben overigens over het algemeen een zwakkere positie dan de jongens die dat (nog) niet hebben gedaan. Ze doen het vaak slechter op school dan de andere groep en komen meestal uit een gezin met meer kinderen, waardoor hun economische situatie penibeler is dan die van de anderen en waardoor zij vaker het idee hebben dat zij achtergesteld zijn. In feite zijn zij dat ook. Hun eer is in vergelijking met de andere jongens door hun zwakkere positie dan ook vaker in het geding. Zij zullen sneller met geweld reageren dan de anderen, omdat zij vaker het gevoel hebben dat zij beledigd worden en eerder die situaties opzoeken waarin er om de eer gestreden kan worden.

Binnen de netwerken waarvan deze jongens deel uitmaken heerst een sterke machocultuur. Van een man wordt verwacht dat hij zich met geweld verdedigt tegen eventuele bedreigingen of beledigingen. De fysieke weerbaarheid die de jongens vertonen, is in belangrijke mate bepalend voor hun sociale positie, voor het aanzien en respect dat zij genieten, en daarmee voor hun eer, hun reputatie en hun identiteit.¹⁹

Een andere kwestie die te maken heeft met de verdediging van de eer betreft het verdedigen van hun moeder, wat nauw samenhangt van de gezinssituatie waarin de jongens zijn opgegroeid. De eer van de man hangt immers samen met de seksuele eerbaarheid van de vrouwen uit zijn familie.²⁰ Zo verzwijgen de jongens vaak dat hun moeder kinderen heeft van verschillende mannen, en ook over huidige vriendjes van moeder wordt vaak niet gesproken. Meteen wordt duidelijk waarom. Opmerkingen als 'konjo bo mama' ('loop naar je moeder') of 'yu'i puta' ('kind van een hoer') worden als de grootste belediging beschouwd omdat hierdoor de seksuele eerbaarheid van de moeder in twijfel wordt getrokken, die, zoals gezegd, samenhangt met de eer van de jongens. Het in stand houden van het eergevoel is trouwens iets wat jongeren al van jongs af aan wordt bijgebracht tijdens de opvoeding. De moeders zorgen ervoor dat hun zonen de waarden worden bijgebracht die van belang zijn om als man van eer door het leven te gaan. Zo worden jongens door hun moeders van kinds af aan geleerd dat ze zichzelf moeten verdedigen tegen eventuele belagers, desnoods met geweld. In veel gevallen had-

18 Zie ook J.K.Campbell, *Honour, Family and Patronage. A study of institutions and moral values in a Greek mountain community*, Oxford: Clarendon Press 1964; G. Van den Brink, 'Van gevecht tot gerecht. Geweldpleging in het Zuidoosten van Brabant 1811-1875', in: D. Bos & H. Sonneveld (red.), *Derde Jaarboek Amsterdamse School voor Sociaal Wetenschappelijk Onderzoek*, Amsterdam: Thesis Publishers 1994.

19 Blok 1980, p. 219.

20 M.P. Di Bella, 'Name, blood and miracles: The claims to renown in traditional Sicily', in: J.G. Peristiany & J. Pitt Rivers (red.) *Honor and grace in anthropology*, Cambridge: Cambridge University Press 1992, p. 151-165.

den de moeders tijdens hun jeugd hetzelfde gedaan en geven zij dit tijdens de opvoeding weer door aan hun kinderen.

Daarnaast wordt mannen van eer ook bijgebracht dat ze in moeten staan voor bescherming van het gezin. Vrouwen die een groot deel van hun leven in de nabijheid van drugscircuits doorbrengen, hebben er immers baat bij wanneer hun zonen hun mannetje kunnen staan. Tevens is het van belang dat de jongens, doordat in de meeste gevallen de vaders binnen deze gezinnen ontbreken, instaan voor de bescherming van hun moeder en jongere broertjes en zusjes. Om die reden wordt jongens van kleins af aan aangeleerd dat zij moeten waken over hun moeder en de rest van het gezin.²¹

Slot: lessen uit de Curaçaose voorbeelden

De hier gepresenteerde Curaçaose voorbeelden laten zien dat hoe eer gedefinieerd en de relatie met geweld beleefd wordt, niet in elke cultuur (zou je hier wel spreken over cultuur, is het niet slimmer om het gewoon bij de neutralere term 'groep' te houden?) gelijk is. Uit literatuur over met name het Midden-Oosten wordt geweld uit naam van eer doorgaans beschreven als een vorm van geweld in de kring van de familie, waarbij groepsdruk een belangrijke rol speelt. Er is relatief weinig onderzoek naar de perceptie van mannen van dit soort geweld. In de door Van San verzamelde voorbeelden onder jonge mannen speelt familie weliswaar ook een rol, maar in meer beperkte mate: het gaat immers om eenoudergezinnen in een lage sociaaleconomische klasse, waarin wel vaak sprake is van een bijzonder hechte band tussen moeder en zoon. Hoewel het pijn doet als hun moeder wordt beledigd, hangt eer hier minder af van de goede familienaam. De eer die hier wordt verdedigd, is meer individueel: het gaat om de eigen reputatie van de jongens. Misschien kunnen we zeggen dat moederbelediging veelal wordt gebruikt als legitimering voor hun gedrag achteraf. Ook lijkt het geweld een ander karakter te hebben. Bij de eerezaken die het LEC EGG doorgaans onder ogen krijgt, heeft het geweld een sterk instrumenteel karakter, in die zin dat het wordt gebruikt om zowel letterlijk als figuurlijk een 'smet' op de familie-eer – bijvoorbeeld een overspelige vrouw – uit de groep van familieleden te verwijderen. Bij de jongens die in deze bijdrage aan het woord zijn gekomen, is alleen al het vermogen om geweld te kunnen plegen een vereiste om als man volwaardig aan de onderkant van de samenleving mee te kunnen doen. Eercodes zijn dan ook meer dan een set culturele opvattingen; ze zijn bij deze jonge mannen onlosmakelijk verbonden met hun zwakke sociale en economische positie. In vervolgonderzoek zou het de moeite waard zijn om de relatie tussen maatschappelijke klasse, gender en de functie van eercodes verder te onderzoeken en daarmee een aanvulling te geven op uitsluitend culturele verklaringen van eerge relateerd geweld.

21 Van San 2010.